

**ESTUDI SOBRE ELS LLINATGES
MÉS COMUNS DE SANTA MARIA DEL CAMÍ
A PARTIR DEL *CORPUS D'ANTROPÒNIMS*
MALLORQUINS DEL SEGLE XIV DE
JOAN MIRALLES I MONSERRAT**

Maria del Camí Dols Martorell

El present treball, com ja bé diu el seu títol, tracta de veure quins són els llinatges més comuns al poble de Santa Maria del Camí en el segle XIV a partir del llistat d'homes d'armes de la part forana de 1359, recollit i publicat per Joan Miralles i Monserrat.

Si agafam com a matèria primera el Corpus d'Antropònims del citat autor, s'ha de dir que l'obra és un acurat i detallat estudi antroponímic que, a més, es troba dividit en tres parts juntament amb l'índex. Comença amb una introducció, on l'autor ens emmarca l'origen del treball, la presentació del corpus a partir de diferents llistes de monedatges, dels deutors de l'aljama jueva, d'homes d'armes i de quèrns de setmana i acaba la primera part fent un estudi diplomàtic dels manuscrits.

La segona part està conformada pel Corpus Antroponímic pròpiament, en el qual trobam el llistat sobre l'impost del monedatge (1308, 1329, 1336, 1350) de les viles d'Inca i Montuiri, i també hi apareixen les parròquies del pla de la Ciutat de Mallorca: Santa Eulàlia i Sant Nicolau i el del call jueu. Alhora, s'hi presenten els homes d'armes de la Part Forana de 1359. En aquest capítol hi ha els quèrns de setmana de les parròquies de Sant Nicolau i de Sant Miquel (a Ciutat de Mallorca) que daten de mitjans del segle XIV, els taxats queixosos per massa encarregats, els contribuents al socors en guerra de la parròquia de Sant Miquel (1364) i el monedatge del mateix districte parroquial de 1390.

Segueix una extensa bibliografia que fa referència a l'antroponímia medieval per acabar amb l'índex.

El nostre llistat d'homes d'armes de la Part Forana, i en concret, el de Santa Maria, data de 1359. En aquest llistat s'inclouen tots els homes d'entre 16 a 60 anys en disposició de poder usar armes¹ i també tots els pobles de Mallorca exceptuant Alcúdia i Pollença.

¹ Rosselló Lliteras, Joan (1984): *Els homes d'armes de Mallorca. Llista de la part forana (1359)*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Palma de Mallorca.

Si parlem d'homages d'armes, s'ha d'especificar el per què d'aquesta premissa i en aquesta època. Així, doncs, ens emmarcarem en el regnat de Pere IV.

És durant aquest període que es deixen entreveure les conseqüències dels problemes succeïts en etapes anteriors: després de la Pesta Negra de 1348, els estats es troben en una gran depressió tant humana com econòmica.

Durant el regnat de Pere IV s'han de tenir en compte dos capítols importants per l'esdevenir de la Corona d'Aragó i, en concret, pel Regne de Mallorca. Aquests són la guerra contra Gènova (1351-1356) i la guerra contra Castella (1356-1365).

La primera té com a rerefons les rivalitats existents entre Gènova i Venècia pel control del comerç d'Orient. Aquestes eren dues repúbliques que intentaven que el comerç d'Orient fos seu i el gran centre que es disputaven era Constantinoble. Venècia s'alià amb Pere IV perquè Gènova era aliada amb Castella, enemiga de la Corona d'Aragó.

Després d'una sèrie d'encontres, comença el segon capítol bèl·lic: la guerra contra Castella. En el segle XIV, la corona castellana estava en mans de Pere I el Cruel. Aquest, per poder començar en conflicte, al·legà que dues naus genoveses havien estat destruïdes en aigües catalanes; i que Elionor de Castella i els seus fills, Ferran i Joan, havien estat increpats per part de Pere IV d'Aragó. A aquests motius, s'hi sumaren causes de tipus pecuniari.

El conflicte va ser una disputa directa entre les dues potències de la Península Ibèrica.

Mentrestant, Pere IV d'Aragó es troba en la recerca d'aliats, entre ells Enric de Trastàmara, que havia estat expulsat del territori i s'havia refugiat a França. Alhora, el rei intenta dur a terme una política mediterrània, la qual es fonamenta en tota una sèrie de punts que són els següents:

1. L'annexió de Mallorca (1343).
2. La pau amb Gènova i la pacificació de Sardenya (1356).
3. L'annexió de Còrsega, Sicília i els estats grecs d'Atenes i Neopàtria.

També es marca els objectius comercials que s'han d'aconseguir: la creació de tota una xarxa de consolsats en el Mediterrani i reprendre l'amistat amb el Marroc i Tunis.

Però aquests bons propòsits per part de Pere IV es veuen desestabilitzats per tot un grup de factors contraris:

1. L'avanç turc en el Mediterrani.
2. L'augment de la pirateria i el corsarisme.
3. L'afluència de l'integrisme islàmic.

Al mateix temps, s'ha de tenir en compte que les lluites entre els dos Peres estan immerses dins el conflicte de caire internacional com és la guerra dels 100 anys, entre França i Anglaterra.

Així, és, dins tot aquest entramat, quan Pere IV decideix dur a terme el recull dels homes d'armes de la Part Forana de Mallorca, per veure de quin excedent humà comptava per poder fer front als atacs castellans.

Finalment, malgrat tots els esforços de Pere IV, no van donar el fruit esperat i la balança de la guerra es va inclinar cap la Corona de Castella, tenint unes conseqüències nefastes per a la Corona d'Aragó.

Explicat el context històric de l'època en la qual s'enquadra l'estudi sobre la relació d'homes d'armes, podem passar a determinar quins són els llinatges més comuns de la vila de Santa Maria del Camí en el segle XIV.

El conjunt, que ens ofereix l'obra, és el següent:

Agost	Deviu	Mestra
Arapat	Diurancha	Perdiguer
Asquerdó	Domenech	Rogeres
Aymeric	Faliu	Roqua
Babiloni/ Bebiloni	Ferer	Salent
Casteyó	Gomar	Sans
Cauha	Gordiola	Serda
Cayelles	Holiva	Soller
Dachs	Izony	Tarradell
de Bergua	Marí	Tayalocha
de Rozes	Martí	Torrella
des Puig	Masqaró	Trobat

D'aquests llinatges, el grup més nombrós és el de *MESTRA*, seguit per *Trobat*, *Roqua* i *Aymeric*.

Començarem, doncs, a fer una anàlisi del significat d'aquests cognoms i de la seva procedència.

AGOST, nom propi d'home, derivat del llatí *August*, però, a vegades, s'utilitza com a llinatge català i com a topònim del poble d'Agost, a l'Horta d'Alacant.

ARAPAT, variant gràfica d'*arrapat*. És possible que sigui derivat d'*arrap*, “ferida superficial feta amb ungles o amb un altre instrument agut”, “discussió o conversa breu”. Aquest llinatge no ens apareix a cap obra lexicogràfica consultada.

ASQUERDÓ, diminitiu d'*esquerda*, “fragment agut de caire que es desprèn d'un cos dur en rompre'l, conjunt de bocins de pedra picada amb caires que serveix per fer el pis ferm dels camins o per mesclar amb ciment i fer-ne morter”. També existeix el llinatge *Esquerda* a Sant Feliu de Guíxols, Terrassa, Borges, Falset, entre d'altres. És curiós que actualment a Santa Maria del Camí encara es mantingui el sobrenom en femení de *Ca n'Esquerdona*. És una finca rústica a un quilòmetre del centre, encara ben viu per tots.

AYMERICH, variant gràfica del nom propi d'home, *Eimerich*, *Elmeric*. Ve del germànic *Haimrich*, “casa poderosa, casa rica”. Documentat a partir del segle X.

BABILONI/ BEBILONI, gentilici derivat del llatí *babylonicus* “nadiu o propi de Babilònia”, es troba documentat a Catalunya com a nom personal de dona al segle XII. Llinatge existent a Tàrraga, Alcova, Almassora, Borriol i a Mallorca, amb la seva variant *Bibiloni*. Aquest llinatge és un clar indicador de procedència, del lloc d'origen.

CASTEYÓ, llinatge català, variant gràfica de *Castelló*, existent a Albal, Alcoi, Almatret, Anglesosa, Bagà, Barcelona. Beneixama, Biar, Borriol, Celrà, Cocentaina, Dènia, Elx, Gualta, Falset, Ibi, etc. La varietat *Castejó* la tenim a Barcelona, Girona, Palma i Maó. Ve del llatí *castilione*.

CAUHA, Tal volta sigui una deformació de *Caua*, “cornella, aucell negre del gènere corvus”, “de color fosc”. O de *Cava*? “cova, camí excavat per a la conducció de tropes” i en termes toponímics és un poblet de 54 habitants situat a la dreta del riu Segre, al sud de la muntanya de Gadí.

CAYELLES, variant gràfica de *Canyelles*, vila situada a 7 quilòmetres al nord de Vilanova i la Geltrú. És un llinatge existent a Barcelona, Berga, Bisbal del Penedès, Corbera, Valls i Mallorca.

DACHS, en germànic antic *dac/ daga* “llum, claror”, en cèltic significa “bo”. És plural de *Dach*, llinatge existent a Pardines, Barcelona, Lluçà i València. La variant *Dachs* apareix a Avinyonet, Cistella, Ribes, Vidrà, Vilacant, Barcelona, Vic, entre d'altres. Segons Montoliu seria originari del nom propi germànic *Dago*, de les aigües.

de BERGA, llinatge derivat del topònim, *Berga*, ciutat cap de comarca del Berguedà, situada a la dreta del riu Llobregat. Apareix a Àger, Almacelles, Barcelona, Mallorca, Perpinyà, etc.

de ROZES, potser *de Roses* o *de Rodes*? *Roses* és una vila situada a l'Alt Empordà. També funciona com a llinatge a Cades, Ripollet, Vila-real i Mallorca. Segons Moll (DCVB), pel que fa a la seva etimologia, probablement té l'origen en el nom grec de l'illa de Rodes. Però també pot procedir de l'accident geogràfic del golf de Roses, a la costa Brava.

des PUG, del llatí *podium*. Hi ha la variant *Puig*, llinatge existent al Gironès i a Mallorca i precedit de la contracció *des* (com en el nostre cas) es localitza a Mallorca.

DEVIU, de *Daviu*, nom propi d'home, equivalent a *David*, profeta i rei d'Israel. És un llinatge que apareix a Cantallops, Figueres, Palafrugell i Mallorca.

DOMENECH, del llatí *Dominicus*, nom propi d'home que significa “del Senyor”. És un llinatge que apareix a totes les regions catalanes.

FALIU, de *Feliu*, del llatí *Felice*, “feliç, que gaudeix de felicitat o que dóna felicitat”. Llinatge existent a Girona, Llagostera, Riumors, Àger, Barcelona, Dènia, Benissa i Mallorca.

FERER, de *Ferrer*, del llatí *ferrariu* “qui treballa el ferro”. És un llinatge bastant estès per tots els pobles de les Illes Balears.

FIOL, del llatí *filiolu*, “fillet”, persona considerada en relació als seus padrins i especialment de baptisme. Llinatge existent a Port Bou, Bagur, Olot, Sant Feliu, Centelles, Mora d'Ebre, Benessal, València, Agullent, Alfafar, Xàtiva, Alcoi, Alacant, Dènia, Ondova, Pedriguer, Mallorca i Menorca.

GOMAR, del nom propi germànic *Godomar*. És un llinatge existent a Barcelona, Argençola, Potons, Tona, Lleida, València, Arbell, Aranyó, Blancafort, Querol, Valls, Cabra, Tarragona, Cullera, Alzina, Albaida, Poble de Duc, Alfarrasi, Gandia, etc.

GORDIOLA, de *Guardiola*, diminutiu de *Guàrdia*. És el nom de pobles del Penedès, del Pla d'Urgell, del Berguedà, de la Noguera, de la Garrotxa i del Pla del Bages. També ens apareix com a llinatge a Banyoles, Barcelona, Hospitalet, Agramunt, Almatret, Morella, Forcall, Torreblanda, Xert, Dènia, Calp, Callosa, Monnòver, Xàtiva i Mallorca.

HOLIVA, d'*Oliva*, sembla venir d'un nom de baptisme germànic que apareix documentat en el segle IX però, probablement, té el seu origen llatí. Llinatge existent a la zona de Barcelona i rodalies, com també a Mallorca i Menorca.

LOAT, participi del verb *lloar*, “manifestar aprovació de perfeccions o bones qualitats com inherents a una persona o cosa”.

MARÍ, del llatí *marinu*, “pertanyent a la mar”, “qui té la professió de navegar”. Llinatge existent a la Jonquera, Campllong, Capellades, Barcelona, Banyeres, Esplugas, Castelló, València, Cullera, Elx, Mallorca, Eivissa i Menorca.

MARTÍ, del cognom llatí *Martinus*, nom propi d'home. Apareix a Osor, Gombreny, Barcelona, Valls, València, Alcoi, Mallorca i Menorca.

MASQARÓ, *Mascaró*, la seva etimologia és incerta. Forma derivada de *màscara*, d'origen incert. Llinatge existent a Banyoles, Barcelona, Tàrbena, Benimantell, Mallorca i Menorca. És considerat, també, un sobrenom.

MESTRA, femení de *Mestre*, del llatí *magister*, “home que es dedica a ensenyar”. Apareix a Celdrà, Barcelona, Artesa, Agramunt, Banyeres, Benimantell, València, Altera, Gata, Alcoi i a les Illes Balears.

PERDIGUER, del llatí *perdicariu*, pertanyent o relatiu a les perdius, del substantiu *perdiguer*, “criador de perdius”. Llinatge existent a Barcelona, Fenollosa i Alboraià.

ROGERES, plural de *Rogera*, forma femenina de *Roger*. D' *Hrodgaer*, compost d' *hord*, “fama”, i per *gair*, “llança”. És un nom de procedència germànica. El significat de

Rogera és: una partida de terra del terme de Juneda, però alhora és un llinatge existent a ciutats com ara Almassora o Vila-real.

ROQUA, del mot prerromà *rocca*, del qual s'ignora l'origen exacte. Per roca s'entén com una massa de pedra de gran volum i en estat natural. En termes toponímics s'utilitza per designar grans masses de pedra, muntanyes, antics castells bastits sobre una penya, etc. Ens apareix, com a llinatge, a Celrà, Mont-ras, Igualada, Valls, el Catalot, Àger, Almatret, Benassal, Catí, Mallorca i Menorca.

SALENT, de *Sallent*, del substantiu *sallent* (del llatí *saliente*) “cascada, salt d'aigua”. Nom d'una vila del Pla de Bages. Llinatge existent a Banyoles, Cades de Morella, Cabrera de Mataró, Barcelona, Maresa, Vic i Sabadell.

SANS, de *Sanctius*, cognom derivat de *sanctus*, “sant”. És nom de sant martiritzat a Córdoba al segle IX. Ens apareix escrit sovint *Sans* i *Sanz*, a Gurb, Ventalló, Berga, Barcelona, Badalona, Valls, Agramunt, Albi, València, Mallorca i Menorca. També és el nom del llogaret del municipi de l'Ènova, a València.

SERDA, del llatí *ceretanu* “nadiu de Ceretània” (Cerdanya), antiga regió dels Pirineus. *Cerdà* (escrit *Serdà* o *Sardà*) és un llinatge molt estès a Catalunya, País Valencià i Mallorca.

SOLLER, de *Soler*, del llatí *solarium*, derivat de *solum* “sòl”. Llinatge molt estès per totes les regions del Principat, País Valencià i les Illes Balears.

TARRADELL, diminutiu de *terrat*, del llatí *terratum*, “cobert de terra”.

TAYALOCHA, cognom propi de la zona del Rosselló. Ens apareix documentat a partir del segle XIV.

TORRELLA, del llatí *turricella*, “torreta”. Poble de la costera de Ranes, prop de Xàtiva. Llinatge existent a Terrassa, Barcelona, Perafort, Llobera, Castelló i Mallorca.

TROBAT, participi del verb *trobar*. Nom aplicat a un infant expòsit. És un llinatge existent a Celrà, Girona, Hostalric, Pals, Algaida, Lluçmajor i Porreres.

Repasats els llinatges que ens apareixen al *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, del doctor Joan Miralles i Monserrat, referent a la llista d'homes d'armes de 1359 de la vila de Santa Maria del Camí podem extreure que el grup més nombrós, com ja hem dit, és el del *Mestra* amb la presència de set homes amb aquest cognom. Els altres només s'hi presenten una o dues vegades, no més.

S'ha de tenir en compte que també hi apareixen sobrenoms, com ara *n'Albiyana*, *en Cogolles*, *en Marset* i *en Py*. No podem saber si aquesta designació era el llinatge o bé un malnom amb el qual es coneixia a aquestes persones.

N'Albiyana, tal vegada sigui deformació d'*Albinyana*, vila del Penedès prop del Vendrell. També és llinatge català i valencià. Del llatí *Albiniana*, nom de poble i de persona.

En segon lloc, tenim **en Cogolles**, de *cogoll*, “punt més elevat”, també funciona com a nom d'una muntanya prop de Barcelona. Prové del llatí *cuculli*, “punta”.

Se'ns presenta alhora **en Marset**, que potser sigui diminutiu de *Mars*, nom del déu de la guerra, segons la mitologia romana, i nom d'un planeta dedicat a l'esmentat déu i que se suposava que estava presidit per ell.

En darrera posició tenim **en Py**, del llatí *Pinu*. En toponímia es designa al poble del cantó d'Oleta, a Conflent. I s'ha de dir que actualment, encara, existeix una família amb el malnom, en femení, de *Ca na Pi*.

Recordem, alhora, que els llinatges santamariers, com a la resta de Mallorca, són, molts d'ells, procedents de llinatges catalans. N'hi ha que tenen la funció de patronímics, n'hi ha d'origen germànic, llinatges que demostren qualitats físiques o morals, els que denoten un ofici o professió i els derivats de topònims o d'accidents geogràfics.

A manera de conclusió, aquest mostreig dels llinatges més comuns de Santa Maria durant el segle XIV respon a les mateixes premisses que els d'altres localitats de les Illes Balears, els quals, molts d'ells, provenen del Principat i del País Valencià a causa del repoblament després de la conquesta catalano-aragonesa de 1229.